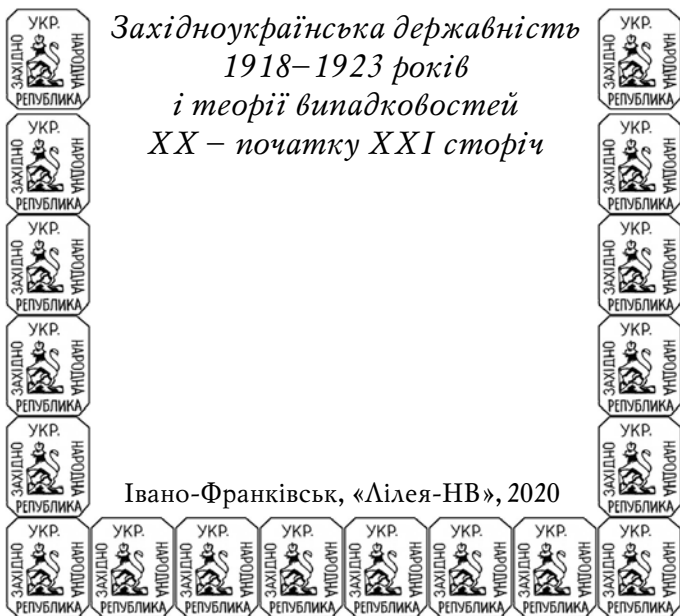

Іван МОНОЛАТІЙ

ЗООСАД РЕВОЛЮЦІЇ

*Західноукраїнська державність
1918–1923 роки
і теорії випадковостей
XX – початку XXI сторіч*

Івано-Франківськ, «Лілея-НВ», 2020

ББК 63.3 (4 УКР) 6

М 77

Рецензенти:

Володимир ВЕЛИКОЧИЙ, доктор історичних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника);

Василь ГУЛАЙ, доктор політичних наук, професор (Національний університет «Львівська політехніка»);

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ, доктор географічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка)

Передмова Володимира Великочого

Дослідження Івана Монолатія присвячене маловивченим і дискусійним проблемам Української революції 1914–1923 рр., зокрема вивченню особливостей становлення і розвитку західноукраїнської державності 1918–1919 рр., окремим питанням політичної історії Західноукраїнської Народної Республіки в 1918–1923 рр. Грунтуючись на теоріях випадковостей, запропонованих вченими ХХ – початку ХХІ ст., автор пропонує новий погляд на події української історії початку ХХ ст. у її «галицькому» вимірі.

Для істориків, політологів, усіх, хто цікавиться сучасними інтерпретаціями історії Української революції 1914–1923 рр.

В оформленні обкладинки використана ілюстрація з сайту Historians.in.ua

МОНОЛАТІЙ Іван.

Зоосад революції. Західноукраїнська державність 1918–1923рр. і теорії випадковостей ХХ – початку ХХІ сторіч. Есеї. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2020. 352 с.

© Іван Монолатій, 2020

© Володимир Великочий, 2020

ISBN 978-966-668-516-5

© Лілея-НВ, 2020

*Animal ridens**
Арістотель

* *Тварина, що сміється* (лат.). Цит. за: Гейзінга Й. *Ното Ліденс*; пер. з англ. О. Мокровольського. К.: Основи, 1994. С. 12, прим. 1.

ДЕКОНСТРУКЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА НОВОГО /ОНОВЛЕНОГО КОНЦЕПТУ. ПОЛІТИЧНА НАУКА НА СЛУЖБІ КЛІЮ

Нація є питанням не так мови, як любови.
Тимоті Снайдер*

Українська історіографія сьогодні переживає складний і цікавий процес вироблення, усталення власного обличчя. Зрештою, не лише історіографія. Українське суспільство знаходиться в такому ж стані пошуку самого себе, самоідентифікації, самоствердження. На початку 90-х років ХХ століття побутувала думка про те, що для самоствердження себе як нації достатньо лише створити власну національну державу, задекларувати себе перед світом. Події 2004–2005 рр. і 2014 р. (так звані Помаранчева революція і Революція гідності) засвідчили дещо інше: для побудови нації необхідне активне громадянське суспільство, свідома національна політична еліта і воля самого суспільства. Держава як така або стимулюватиме розвиток цих інституцій і прагнень, сприяючи таким чином досягненню суспільної мети, або виявиться до нього (суспільства) в опозиції і стане гальмом розвитку демократичних процесів, інституцій, зрештою – екзистенційних прагнень особистої і колективної волі.

* Снайдер Т. *Червоний князь. Таємні життя габсбурзького ерцгерцога*; пер. з англ. П. Грицака. К.: «Грані-Т», 2011. С. 246.

При побудові і розвитку сучасної держави і державности слід було би враховувати напрацювання попередніх поколінь. Адже не ми перші мали мрію бути незалежними, самостійними, рівними серед рівних, самим, зрештою, писати свою історію, не озираючись на сусідів і більш сильних світу цього. Більше того, чимало поколінь українців пишаються тією провідною верствою, що вела за собою народ до цієї мети, а тим більше – віддала за цю мрію власне життя. Гордимось і ми тими звитязцями, які полягли в степах Донеччини, на Луганщині в боротьбі з російськими займанцями і їх посіпаками. Пам'ять про їх подвиг і їх громадянську позицію, як і обов'язок перед поколіннями з минувшини, зобов'язує нас, живущих нині, вибудувати справді сильну і конкурентно здатну українську державу.

У час століття Української революції 1914–1923 рр. маємо можливість поглянути на історію національного державотворення з точки зору нинішніх викликів і досвіду. Не хотілося б вживати досить затерту фразу про те, що «історія вчить». Насправді, це зовсім не її мета. Клію лише може дати нам методика оцінки і конструкту процесу, але не зобов'язати нас діяти так чи інакше, навіть, так би мовити, власним прикладом. Навпаки, історія (особливо – українська) багата на приклади «наступання на граблі» поколіннями наступними. Тому важливо вміти зрозуміти, проаналізувати, співставити події минулого столітнього періоду утвердження політичної і державної української самости з ситуацією нинішньою. Час плинний. Він інший сьогодні, аніж сто літ тому. Однак здатність людини, навіть колективного розуму до «гріха», до помилок і прорахунків така ж, як і в минулому.

«До чого такий розлогий вступ? До чого тут загальні розмірковування про місце і роль історії, зрештою міркування історіософського характеру?» – запитає допитливий читач. А для того, щоб властиво оцінити працю івано-франківського історика,

уродженця Галичини (а якщо бути більш конкретним – покутянина й коломийця), професора, доктора політичних наук, дійсного члена НТШ Івана Монолатія.

Скажу одразу і відверто: не можу говорити про «Зоосад революції. Західноукраїнська державність 1918–1923 років і теорії випадковостей ХХ – початку ХХІ сторіч. Есеї» як пересічний читач з кількох причин. Перша полягає в тому, що тема для мене близька і є тією, над якою працюю все своє свідоме професійне життя як вчений – історія ЗУНР і Українська революція 1914–1923 рр. Друга більш особиста, але не менш вагома. В процесі наукового обмірковування (класично вчені вжили б термін «дискурс») історії національно-визвольних змагань 100-річної давнини, в ході численних круглих столів на телебаченні, у пресі, під час засідань клубу івано-франківських інтелектуалів «Вершини» під головуванням Віталія Перевізника, на презентаціях нових видань книговидавця і правдивого українця Василя Іваночка ми неодноразово мали можливість подискутувати, обмінятися думками з шановним автором щодо базових, на нашу думку, проблем історії західноукраїнської держави початку ХХ століття.

Їх чимало. Але стрижневими в наших дискусіях виявилися пошуки причин поразки ЗУНР/ЗОУНР, розуміння того, чому ж все-таки, здавалося б, так добре почавши, поклавши все на законодавчий ґрунт, легітимізувавши, демократизувавши, провівши соборницькі заходи, налагодивши діяльність державного апарату, місцевого самоврядування, поставивши на ноги сучасну боєздатну армію, національна держава спочатку втратила власну територію, а згодом – прогала і дипломатичну боротьбу за своє визнання. Аналізуючи праці попередників, учасників і свідків подій, ми підкреслювали потребу відходу від глорифікації минулого і пошуку критичного в самих українцях, нашій політичній, суспільній, громадянській еліті.

Тож можу сміливо стверджувати: професор Іван Монолатій своєю неординарною працею (а одна зі складових цієї неординарності полягає хоча б в тому, що автор наважився говорити про людську історію образами тваринного світу), залучивши досить сміливі і передові теорії етнополітології, зумів подивитися на історію ЗУНР/ЗОУНР по-новому, свіжо. І це дало свій ефект.

У нещодавній рецензії на один із есеїв автора «Чорні лебеді...»¹ мені доводилося констатувати, що українська історіографія dokonче потребує праць з інтелектуальної історії. Або хоча би праць істориків-інтелектуалів, здатних вийти за межі “прокрустового ложа” усталеної методології наукових історичних пошукувань певної історичної школи чи напрямку. Тому поява такого штибу студій є подією. Згадуючи праці Івана Лисяка-Рудницького, що вже стали класикою, нинішніх Ярослава Грицака, Наталі Яковенко, з усією відповідальністю можу віднести до них і наукові есеї історика та етнополітолога І. Монолатія.

У чому ж важливість цих есеїв? Здавалося б, що можна нового і такого незвичного, тим паче по-новому осмисленого, інтелектуально проривного, ще й до геніальності просто і доступно викладеного опублікувати в короткій науковій студії? Вважаємо, можна. Автору це блискуче вдалося. І цикл цих праць, що є справді винятком у морі позитивістської, як

¹ Докл. про це: Великочий В. *Приреченість сконструйованих парадигм, або нове прочитання національного нарративу*. (Рефлексії щодо циклу наукових статей професора І. Монолатія «Чорні лебеді Української революції. (Не)ймовірні випадки західноукраїнської державності», <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2748-volodimir-velikochij-prirechenist-skonstrujovanikh-paradigm-abo-nove-prochitannya-natsionalnogo-narativu-refleksiji-shchodo-tsiklu-naukovikh-statej-profesora-i-monolatiya-chorni-lebedi-ukrajinskoji-revoljutsiji-ne-jmovirni-vipadki-zakhidnoukrajinskoji-derzhavnosti> (публікація 12.03.2020 р.)

правило, історичної літератури, лише підтверджує правило.

Науковець, будучи істориком за фахом, краєзнавцем й етнополітологом, адаптує положення сучасної політичної науки до явищ і процесів, особистостей, що визначали державницьке обличчя в ЗУНР/ЗОУНР. І робить це просто, професійно і водночас доступно. Монолатієві тексти, як завше, насичені багатим фактичним матеріалом, помережані аналітикою, дискурсом, постановкою проблемних питань і спробами обґрунтованих відповідей на них. Автор у кожному з есеїв використовує складові тієї чи тієї політологічної теорії. І робить це досить ненав'язливо, не категорично, а впевнено і доказово. Не має на меті образити нікого з політичних, державних чи військових діячів, навіть якщо його особисте ставлення до них не досить прихильне (як, до прикладу, можна це ледь помітити в оцінці Кирила Трильовського, Лонгіна Цегельського чи Василя Панейка). Водночас, характеризуючи кожного з обраних ним діячів, вчений визначає за обраною теорією його сильні та слабкі сторони, підкреслює ті чи інші риси характеру, які яскраво вирізнялися в діях цієї особистості в найбільш критичні моменти. Таким чином використовує методологію, притаманну психоісторії, що є досить рідкісним явищем в нинішньому українському історичному науковому товаристві.

А робить це І. Монолатій, як нам видається, з тією метою, щоб мову цифр, визначень, прогнозувань і передбачень, притаманних іншим наукам, зробити аргументами на користь власного концепту аналізу західноукраїнської державності початку ХХ століття. Знову ж таки, спроби автора в цьому контексті, як на нас, безумовно вдалі і такі, які заслуговують на більш широке використання, пов'язані з бажанням відійти від усталеної глорифікації «героїчного минулого». Адже історію творять не тільки народні маси, як стверджували б народники, марксистки, а й передовсім особистості. Від їх дій здебільшого і залежали як

здобутки, так і прорахунки, помилки. До слова, професор І. Монолатій вже не завуальовує роль відносин «Петлюра – Петрушевич» у перебігу єдиних соборницьких дій в ході Української революції. Він навіть цілком свідомо говорить про те, що в політичному контексті обидва очільники не хотіли поступитися першістю і прийти до узгодження прагнень. Автор відверто пише про те, що в особистому плані у них все складалося якнайкраще: часто спільно обідали чи вечеряли, співали з захопленням українських пісень. А от на Паризьку мирну конференцію, де визначалася доля народів світу, зокрема переможених (до яких чомусь відносили і українців колишніх Підросійської й Підавстрійської України), направляли окремі делегації, що не хотіли узгоджувати свої дії, пріоритетним вважали досягнення локальної власної мети, а керівники цих делегацій були охоплені особистими амбіціями, а не державними інтересами...

У цьому науковому пошукуванні автор свідомо виходить за рамки історичного конструкту національного нарративу. Досить сміливо. І вважаємо, успішно. Така «зухвалість», що є виявом характеру і ества справжнього пошуковця, не є першопроявом. Тут достатньо навести приклади його праць попередніх років, які свого часу теж справили ефект новизни, свіжості, багатства інтелектуального доробку².

² Див.: Монолатій І. *Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західно-українських землях у 1867–1914 рр.* Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010; Його ж. *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини.* Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2012; Його ж. *Місто без властивостей. Коломийська fuga Великої війни.* Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014; Його ж. *Перша республіка. Коломия в часи ЗУНР.* Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2017; *Місто двох республік і диктатури. Коломийські сцени Української революції.* Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018.

Науковець вже не вперше намагається переглянути історичні конструкти процесів державного, національного, військового, міжнародного, культурного характеру на Галичині, Буковині, Покутті, та й загалом в Україні періоду революції 1914–1923 рр., а головне – на західноукраїнських землях. Його погляд на усталені і загальнозживані в історіографії парадигми завжди критичний, спрямований на пошук істини чи уточнення правди. Інколи це призводить до деконструкції або окремих складових, або цілого загалом³. При цьому важливо зазначити: деконструюючи, автор пропонує свій варіант, власний погляд на процес, на ґрунтовне підтвердження нового.

Праці І. Монолатія, і рецензована – не виняток, мають одну добру спільну рису: змушують мислити. Інколи це бажання виникає як задоволення через підтвердження власних припущень, інколи – як обурення, навіть спротив, адже змушує шукати аргументи на користь того, що здавалося аксіоматичним і непорушним. В цьому і є, вважаємо, сила наукової розвідки, як і в наявності аргументації, яка конче повинна бути присутня в роботах такого типу.

Знаний західний дослідник історії України Тимоті Снайдер дає приклад блискучого фахового біографічного дослідження особистості ерцгерцога Вільгельма Габсбурга, більш відомого для широкого кола українських читачів як Василь Вишиваний. Цей історик-інтелектуал також оперує чималим фактичним матеріалом, вдало вписуючи його в канву свого оповідання про особисте життя й переживання цісарського нащадка. Для нас важливо наголосити на наступному: Т. Снайдер намагається пояснити і

³ Див.: Монолатій І. *До питання про характер (не)революційного руху на Східній Галичині у 1918 р.* “Український історичний журнал”. 2019. № 3. С. 133–154; Його ж. *Сила ЗУНР. Вибрані питання потенціалу, безпеки і дипломатії держави*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2020.

обґрунтувати, здавалося б, непояснювані речі: чому батько Вільгельма Стефан, австрієць за походженням, обирає для себе польську націю і намагається зробити все можливе, щоб його ідентифікували саме з нею. А от його син Вільгельм, якого батько готував до ролі польського патріота, обирає для себе українців і Україну, претендуючи навіть цілком серйозно на статус короля, монарха нації...

Так само блискуче розв'язує історичні «вузли» Української революції 1914–1923 рр. і західно-української державності І. Монолатій. Свідомо не писатиму про них, залишаючи можливість посмакувати цим добірним інтелектуальним читивом справжнім поціновувачам. Наприкінці вкотре звернуся до головного лейтмотиву рецензованого видання і наберуся сміливості ствердити: це спроба без емоцій (наскільки це можливо при конструюванні історичного процесу), без уславлення панегіриками і гімнами розібратися у хитросплетіннях минулого доби Національної революції 1914–1923 рр. Адже І. Монолатій прагне проаналізувати ті події крізь призму політичної науки, поставивши її на службу Клію. В цьому його сила і вияв того, що згадуваний Т. Снайдер називає причетністю до нації – не просто володіння її мовою, а вияв любові до неї, своєї нації.

Володимир ВЕЛИКОЧИЙ,
*доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
академік Української академії
історичних наук*

ЧОРНИЙ ЛЕБІДЬ, СІРИЙ НОСОРИГ ТА ІНШІ ПОЛІТИЧНІ ТВАРИНИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Тоді сказав Бог: «Нехай земля виведе з себе живі створіння за їхнім родом: скотину, плазунів і диких звірів за їхнім родом». І сталося так.

Тож сказав Бог: «Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу, і нехай вона панує над рибою морською, над птаством небесним, над скотиною, над усіма дикими звірями й над усіма плазунами, що повзають на землі».

Святе Письмо (Бут. 1: 24, 26;
переклад о. Івана Хоменка)

Пандемія коронавірусу COVID-19 так само, як і епідемія іспанки більш як сто років тому (іспанського грипу, завезеного у квітні 1918 р. до Європи зі штату Канзас у США; а оскільки європейці дізналися про нього саме з нецензурованої іспанської преси, цей тип грипу почали називати «іспанкою»), 2020 р. несподівано увірвалася у життя нашої планети. А що рік тому ніхто не передбачав чогось подібного, ця недуга виявилася цілковитою несподіванкою для урядів і держав цілого світу, незважаючи на тип політичного режиму, рівень демократії чи національної системи охорони здоров'я, етнічну чи конфесійну належність, соціальний і освітній статус хворих і, на жаль, померлих від неї та ускладнень, пов'язаних з

коронавірусною інфекцією. Людство загалом і Україна зокрема виявилися безсилями перед цим глобальним викликом, який, наче океанська хвиля, змітав усе на своєму шляху, розчищаючи Землю, як ігровий майданчик, для подальшої трансформації сучасних високотехнологічних і відсталих суспільств водночас.

Аналогічна ситуація – трансформація старого і народження нового – вже траплялася понад століття тому. Зокрема тоді, коли Перша світова війна 1914–1918 рр. спочатку через периферійний конфлікт на Балканах, а пізніше – через убивство габсбурзького престолонаслідника виявилася тотальною катастрофою, яка розпочала сторіччя напружень, революцій, інфляцій, озброєння та насилля. Додаймо сюди й залучення до цієї першої глобальної війни величезної кількості озброєння й людських ресурсів, а через швидку еволюцію правових норм і трансформацію державних апаратів ще й радикальне збільшення контролю над життям громадян. Ба більше, уперше в новітній історії Велика війна (як тоді називали Першу світову) стала справжньою війною народів, спричинила чи не найбільшу тоді етнічну декомпозицію «класичних» імперій, а також дала поштовх національним революціям «неісторичних» до того часу націй.

1914-й визначив й початок Української революції, яка тривала включно до 1923 р. Як і кожна революція, вона мала своїх героїв і негідників, регіональні й локальні особливості, вдалі і цілком безрезультатні спроби націотворення в межах кількох державних і політико-адміністративних утворень – спочатку імперій Габсбургів і Романових, потім – Української Народної Республіки, Української Держави і Директорії, згодом – Західноукраїнської Народної Республіки і Західної

області УНР. Два останні державні утворення були чітко окреслені часовими рамками: осінню 1918 – літом 1919 рр. Вже після поразки національно-визвольної боротьби на Галичині на кількох європейських дипломатичних майданчиках продовжувалася боротьба за міжнародне визнання західноукраїнської державности, яка завершилася «паризьким» фіаско 1923 р.

Так чи сяк, але про Українську революцію 1914–1923 рр. історики написали і видали чимало вартісних з джерелознавчого та історіографічного погляду праць. Не буде перебільшенням зазначити, що спогади очевидців революційних подій, перші наукові розвідки і студії, що з'явилися з-під пера безпосередніх творців Української революції вже після її поразки, стали суттєвим науковим, світоглядним і культурним набутком, який заклав міцні підвалини історії українського державотворення у ХХ сторіччі. Щоправда, таке осмислення досвіду воєнно-революційної доби 1910–1920-х сьогодні не може задовольнити ані вимог сучасної науки, ані її методології і розмаїття підходів, ані безлічі запитань, що час від часу постають у «закритих» гільдіях і цехах історичної науки. Що кожен академічний чи освітньо-науковий центр або осередок, що кожна більш-менш шануюча себе історична школа, що окремі дослідники, яким «болять» численні штампи, шаблони та міти про ті чи ті події досліджуваної доби, або ж глорифікація з наступною «канонізацією» революційних і не лише «вождів», – все це змушує зупинитися і подивитися на світ, який довкола нас. А ця обставина прямо впливатиме на те, щоб українська історіографія Української революції нарешті вийшла поза мури не лише своєї «етнічної геттоїзації», а й поза мури позитивістської методології, зважилася на

переоцінку і перезавантаження дослідницьких практик і наукових підходів у її вивченні.

Здавалося б, вже зроблено чимало. Але ж ні! Бо як показують багаторічні потуги у вивченні західноукраїнської державности, дослідники й далі перебувають у центрі такого собі «зачарованого кола». Його прикметна ознака – страх вийти поза межі вже давно відомого, давно усталеного і давно промовленого на численних велелюдних (але почасти не професійних) конференціях, присвячених черговій річниці Листопадового зриву, на сторінках ювілейних збірників тощо. Не додає снаги й маніпулювання гаслом «До джерел!», яке перетворилося завдяки засиллю новітнього збиральництва у рудимент позитивістської парадигми, адже збирачі джерел не бачили більше, аніж самі їх творці у момент творення. Це призвело до того, що більшість сьогодні відомих фактів з історії західноукраїнської державности активно переказували, а не інтерпретували, свідомо чи ні спотворюючи сенс документів і матеріалів. Відтак нині маємо корпус «мертвих» джерел без «живої» історії, зокрема й мітологізацію місця і ролі окремих політиків, військовиків і громадських лідерів у творенні Української революції на національному, регіональному і локальному рівнях. А це, погодьмося, ще й ускладнює розуміння творення інститутів і процесів ідентичности українців по обидва боки Збруча більш як сторіччя тому.

Тож спробувати говорити про «іншу» історію, скажімо, західноукраїнської державности, переконаний, варто. І не лише з огляду на популярність нині кількох теорій випадковостей ХХ – початку ХХІ ст., а на їх цілковиту незалученість до дискурсу української гуманітаристики. Зокрема, це сучасні теорії «Чорного лебедя» Нассіма

Ніколаса Талеба і «Сірого носорога» Мішель Вукер або ж призабутий нині гуманітаріями «ефект метелика» Едварда Лоренца. Не слід забувати й про «класичні» типології політичних еліт, запропоновані Ніколло Мак'явеллі, Максом Вебером, почасти В'ячеславом Липинським і Ісайєю Берліном, чи, врешті, ідеї Зигмунда Фрейда й Карла Густава Юнга.

Тим більше, якщо йдеться про історію України ХХ сторіччя, яка *volens nolens* була, є і буде політизованою. Не даремно знаний історик Олександр Оглоблин у своїх спогадах застерігав: «Я думаю, що кожний історик, а історик України й поготів, не може не цікавитися *політичною історією* (курсив в оригіналі. – І. М.). [...] А щоб перейти – і то, мабуть, цілковито й остаточно – до студій над політичною історією, потрібні були спеціальні обставини і особливі стимули»*. Для мене таким чинником став карантин, який унеможливив живий контакт зі студентами і колегами, роботу в бібліотеці та архіві, наукові відрядження. Тож вільний час у проміжку між дистанційним навчанням, наповненням репозитарію Альма-матері і консультуванням аспірантів уможливив написання есеїв, головна мета яких – деконструкція міту про Українську революцію в її «галицькому» вимірі.

Завершуючи цей невеличкий вступ до збірки есеїв «Зоосад революції», зауважу, що вже після Великої Французької революції 1789 р. у паризькому «Саду рослин» відкрили зоосад, в який забрали тварин з королівського звіринця у Версалі. Одним із його

* Оглоблин О. *Мій творчий шлях українського історика*. У: *Олександрові Оглоблинові – Українська вільна Академія Наук у США*. Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина. Відповідальний редактор Василь Омельченко. Нью-Йорк: Видання Української Вільної Академії Наук у США, 1977. С. 32.

завдань було «просвітлення» людей. Переконаний, що після завершення Української революції 1914–1923 рр. не було часу думати про зоосад, а тому сьогодні важливо подивитися на чорних лебедів, сірих носорогів та інших політичних тварин західноукраїнської державности. І не лише подивитися, а й углядіти в них блазнів сучасної політичної сцени, аби чомусь і когось історія таки навчила.

І насамкінець. Щиро дякую редакторові сайту *Historians.in.ua* докторові історичних наук Володимирі Маслійчуку за можливість вперше публічно оприлюднити свої дописи, шановним рецензентам – професорам Василеві Гулаю і Мирославові Дністрянському за їхню уважне прочитання мого тексту, а ще одному рецензентові, моєму колезі й наставникові Володимирі Великочому хочу подякувати за написання передмови до цієї збірки.

Помилки та логіка цих есеїв належать, звісно, мені. Як і бажання написати «іншу» історію ЗУНР–ЗОУНР, що, переконаний, цілком вдалося для початку дискусії.

*Іван МОНОЛАТІЙ,
професор Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника,
доктор політичних наук,
дійсний член НТШ*